

О. В. Ябурова, ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Ябурова О. В.

Текст як засіб соціалізації майбутніх учителів

У статті розглядаються засади вивчення й аналізу тексту як засобу соціалізації майбутніх учителів у світлі сучасної концепції полікультурної освіти. Звертається увага на роль соціалізації студентської молоді засобами іншомовної комунікації, зокрема через текст, у дискурсі інноваційних моделей і технологій розвитку особистості в соціокультурному контексті та культурно-дозвіллевій діяльності в соціумі. До текстів, що справляють безпосередній вплив на соціалізацію майбутніх педагогів у процесі міжкультурної комунікації в умовах сучасного освітнього простору, віднесено метафоричні тексти, тексти мережі Інтернет, тексти коміксів, прагматичні тексти (інформаційні, рекламні тексти із повсякденного життя, звичаїв, традицій), тексти-тезауруси (бібліографічні й довідкові тексти), лінгвокраїнознавчі тексти.

Ключові слова: текст, соціалізація, комунікація, компетентність, мультилінгвальність, інтеркультура.

Ябурова Е. В.

Текст как средство социализации будущих учителей

В статье рассматриваются основы исследования и анализа текста как средства социализации будущих учителей в русле современной концепции поликультурного образования. Обращается внимание на роль социализации студенческой молодежи средствами иностранной коммуникации, в частности посредством текста, в дискурсе инновационных моделей и технологий развития личности в социокультурном контексте. К текстам, которые непосредственно влияют на социализацию будущих педагогов в процессе межкультурной коммуникации в условиях современного образовательного пространства, отнесены метафорические тексты, интернет-текст, тексты комиксов, прагматические тексты, тексты-тезаурусы, лингвострановедческие тексты.

Ключевые слова: текст, социализация, коммуникация, компетентность, мультилингвальность, интеркультура

Педагогічна професія передбачає постійне долучення значних ресурсів для самовдосконалення і вимагає неабиякого напруження інтелектуальних та

духовних сил людини. Однією із найважливіших складових професійної компетентності вчителя є комунікабельність, зокрема вміння швидко й адекватно встановлювати зв'язки з оточуючими, ураховуючи їхній культурний та інтелектуальний рівень. На особливу увагу заслуговує в такому аспекті забезпечення успішності налагодження комунікації із представниками інших культур, наприклад, під час навчання за обміном у межах діяльності спеціальних освітніх та розвивальних програм, у процесі міжнародного співробітництва чи в інших актах міжкультурної комунікації.

Оскільки явище комунікації – це змістовна сутність соціальної взаємодії між людьми, що в свою чергу визначає структуру міжособистісних та ділових зв'язків і особливості обміну інформацією у людському спілкуванні, то важливим маркером успішної паритетної комунікації вважаємо досягнення соціальної спільності при одночасному збереженні індивідуальності кожного з учасників. Особливий інтерес у зв'язку із цим становить вивчення причин виникнення та шляхів подолання комунікативних бар'єрів, зокрема перешкод перш за все мовного характеру. Останні часто виникають при трансляванні та сприйнятті й усвідомленні, розумінні інформації, яка подається мовами, що не є рідними для котрогось із комунікантів чи певних соціальних спільнот.

Міжкультурна комунікація є одним із основних соціально-психологічних та психолого-педагогічних засобів оптимізації та розвитку процесу соціалізації особистості. Людина, як відомо, набуває певних якостей, знань, формує свої переконання, оволодіває загальноприйнятними нормами життя в громаді, соціумі шляхом соціалізації – тобто в процесі засвоєння індивідом законів соціального життя та норм соціальних відносин у результаті спільної діяльності, спілкування з іншими людьми, навчання і виховання. Соціалізація охоплює також і пізнання людиною соціальної дійсності та оволодіння навичками спілкування і спільної діяльності. Засвоєння соціального досвіду розширює сферу спілкування і взаємодії людини з оточуючими, що позитивно впливає на розвиток її саморегуляції і формування в майбутньому професійної самосвідомості.

Вивченню процесів соціалізації майбутніх учителів присвячені численні праці як фахівців із педагогіки (Б. Вульфова, І. Грязнов, В. Лозова, Н. Лавриченко, В. Ортинський, Г. Пустовіт, І. Ящук та інші), так і психологів (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, О. Асмолов, О. Бодальов, Г. Костюк, О. Леонтєв та інші), що свідчить про значущість і багатовимірність цього питання. Прикладні аспекти окресленої наукової проблеми висвітлені зокрема в працях Л. Зданевич (адаптація студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності), М. Кісельової (соціально-педагогічні умови соціалізації студентів у педагогічному коледжі), І. Облес (педагогічні умови професійної адаптації викладача вищого навчального закладу), О. Плотникової (дидактична адаптація студентів першого курсу вищого педагогічного навчального закладу), В. Штифурака (адаптація студентів-першокурсників в умовах вищого навчального закладу), О. Венгер (розробка класифікації можливих шляхів вирішення проблем соціалізації студентів ВНЗ до навчання).

Комунікація як вагомий чинник соціалізації та адаптації особистості майбутнього педагога розглядається авторами зокрема в таких аспектах: зв'язок комунікативної компетентності та поведінкової регуляції у групі студентів із низьким рівнем соціалізації (О. Волкова, Т. Жванія, І. Матлашова), значення оточуючого мікросередовища у становленні особистісно-професійних якостей студентів (О. Туриніна), соціально-психологічні особливості міжособистісного спілкування студентів різних національностей в умовах гуманізації вищої школи (Л. Пономаренко).

Одним із інструментів соціалізації, зокрема в межах професійної і міжкультурної комунікації, є текст як комплексна багаторівнева одиниця. *Мета статті* – окреслити коло й типи текстів, що потрапляють до сфери соціалізації майбутніх педагогів та з'ясувати функцію таких текстів як чинників соціалізації шляхом міжкультурної комунікації.

Розвиток тих якостей людини, що забезпечили б її соціалізацію як суб'єкта діяльності, є метою сучасної освіти та становить важливу проблему,

яку вирішує соціальна педагогіка: завданням вищої школи є сьогодні підготовка спеціалістів, здатних до соціалізації, у тому числі в навчальній та професійній діяльності, у швидкозмінних соціально-економічних умовах сучасного суспільства і виробництва, спеціалістів, які б володіли певною соціальною „гнучкістю” самі і могли розвивати уміння адаптуватися до мінливих умов і знаходити своє місце у соціумі у своїх вихованцях. На жаль, реальністю є те, що випускники вишів часто не спроможні до ефективної соціалізації у навчальній і професійній діяльності та спілкуванні із представниками інших культурних спільнот і страт. Вони займають здебільшого пасивну позицію, не позиціонуючи себе як „самотворця”, того, хто сам формує, розвиває і вдосконалює себе, і тому для них процес соціалізації, переміщення на позицію суб’єкта навчальної та професійної діяльності значно затримується і, до того ж, минає доволі болісно, у тому числі у вимірах психоемоційної парадигми.

Саме тому одне із основних „надзавдань” сучасного освітньо-виховного процесу у вищих навчальних закладах вбачаємо у створенні умов і каталізаторів для зрушення студентства з пасивної позиції людини, яку навчають і яка саме тому й навчається, до усвідомлення й позиціонування себе як людини, здатної в процесі самовдосконалення адаптуватися та коригувати стратегії з урахуванням мінливих і часто непередбачуваних соціально-економічних та крос-культурних реалій, підвищуючи тим самим ефективність власної комплексної підготовки до майбутньої професійної діяльності, що передбачає прояви свободи вибору, творчого підходу, самостійності, ініціативності, відповідальності.

Питання формування умінь, прийомів і навичок соціальної адаптації майбутнього спеціаліста із вищою освітою не втрачає актуальності у педагогічній теорії і практиці, оскільки мінливість соціокультурних умов і реалій вимагає ретельного перегляду й добору також і методів та прийомів, якими послуговується в освітньо-виховному процесі вища школа. Особливе, чим і зумовлюється *актуальність* цієї розвідки.

Розширення сфери міжнародних контактів і вивчення іноземних мов зумовлюють інтерес до міжкультурної комунікації як наукової і практичної галузі, що нині переживає динамічний розвиток у всьому світі. Водночас постає потреба у визначенні сутності міжкультурної комунікації, формулюванні її базових принципів, аспектів вивчення. Ключовою ознакою міжкультурної комунікації є її інтердисциплінарність, що зумовлює необхідність звернення до багатьох суміжних галузей, насамперед до мовознавства, культурології, соціальної психології. Інтердисциплінарність міжкультурної комунікації забезпечує її ефективність у фактично необмеженому практичному застосуванні: від вивчення іноземних мов до дипломатичної діяльності та різноформатних міжнародних обмінів, кінцевою метою яких завжди є порозуміння і налагодження контактів між людьми, які належать до різних національних і культурних спільнот.

Процеси глобалізації у сучасному світі вимагають нагального вирішення питань міжкультурної комунікації, а оволодіння досягненнями інших культурних фундацій стає необхідною складовою професійної компетентності майбутнього вчителя. Серед основних засобів міжкультурної комунікації, що впливають на процес соціалізації особистості, крім традиційного мовного аспекту (текст, усний чи письмовий), розглядаємо також спосіб вираження емоцій, спосіб передачі інформації, жести, міміку, звичаї, традиції, вірування.

Однією із проблем, що виникають при підготовці майбутнього педагога, на думку С. Шумовецької, є проблема формування мовної культури особистості, що залежить від мовної свідомості, яка своєю чергою визначається мовленнєвими здібностями та виявляється через комунікативні мовленнєві вміння. Студент, який вивчає іноземну мову і культуру, стає мультилінгвальним і розвиває свою інтеркультуру, що забезпечує можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби. Оскільки взаємини різних культур розглядаються як сукупність різноманітних форм стосунків і спілкування між належними до різних культур індивідами і групами, що реалізуються на макро та мікро рівнях – як у політиці, так і в міжособистісному

спілкуванні у побуті, родині, неформальних контактах, то нині у світовій педагогіці надзвичайно актуальною є концепція полікультурної освіти, що базується, перш за все, на визнанні полікультурності суспільства, яке має різні, але взаємозалежні культурні традиції, асоційовані з різними етнічними компонентами цього суспільства [4, с. 5].

Визнання ж суспільства полікультурним вимагає, як слушно стверджує О. Ковальчук, переосмислення уявлень про культурну цілісність суспільства, яка передбачає відмову від спроб інтегрувати різноманітні етнічні групи, оскільки інтеграція передбачає домінування „ більш сильної ” культури [1, с. 12]. Справді, продуктивнішим у такому ракурсі видається порозуміння й взаємозбагачення, тобто успішна міжкультурна комунікація, а отже роль полікультурної освіти в процесі соціалізації посилюється.

До формантів структури полікультурної освіти відносять а) розвиток соціокультурної ідентифікації як умови розуміння та входження до полікультурного середовища, б) оволодіння основними поняттями, що визначають різноманітність світу, в) виховання емоційно-позитивного ставлення до різноманітності культур, г) формування умінь, що складають поведінкову культуру світу, із чого випливає необхідність особливу увагу, зокрема в освітньому просторі, приділяти мовній підготовці, що сприятиме формуванню сучасного, актуального світогляду і національної свідомості кожної особистості, а також здатності до життя на засадах взаєморозуміння, миру, злагоди і толерантних комунікації між народами та етнічними, національними та релігійними групами і їх окремими представниками.

Мова, очевидно, є не лише базовим аспектом культури, а й постає як засіб досягнення й осягнення культурних виявів у різних сферах діяльності людства, тому соціокультурний підхід, який наголошує на вивченні мови через культуру, набуває нині в освітньому дискурсі особливої актуальності. У світлі сучасних європейських ідей і освітніх практик доцільним видається зосередження загальнокультурних цілей вищого педагогічного навчального закладу на підготовці майбутніх учителів до потреб міжнародної мобільності й тіснішої

співпраці у галузі освіти, науки та культури. Розв'язання такого завдання вимагає, безперечно, не тільки врахування й розуміння потреб мультилінгвальної і мультикультурної Європи, а й сформованих та розвинених компетенцій, які б забезпечили піднесення кожного комунікативного акту над мовними та культурними кордонами. Мусимо констатувати, що, за деякими винятками, Україна на сьогодні до такого рівня спілкування саме у сфері освіти ще не готова, а тому маємо широкі перспективи розвитку в окресленому напрямі.

Рівень сформованості й ефективності культурологічної компетентності майбутніх педагогів у процесі міжкультурної комунікації заґрунтований на ключових вміннях у парадигмі мовних компетенцій: грамотно і чітко, зрозуміло формулювати свою думку, досягати бажаної комунікативної мети у результаті виваженого й доречного добору мовних дій, виражати основні мовні функції (підтверджувати, заперечувати, брати під сумнів, схвалювати, погоджуватися, пропонувати), говорити продуктивно, змістовно, говорити експромтом, без попередньої підготовки. Отже, узагальнюючи результати досліджень у цьому напрямі, можна висновувати, що основу діяльності майбутнього педагога повинні складати такі вміння: а) проєктувальні (проєктувати будь-який вид діяльності, у тому числі комунікативну), б) адаптаційні (реалізовувати свій план у будь-яких умовах, коригуючи його у разі потреби), в) організаційні (організувати будь-який вид діяльності, добираючи найдоречніші форми і засоби), г) мотиваційні (мотивувати до майбутньої професійної діяльності, самоосвіти і саморозвитку), д) комунікативні (спілкуватися під час навчально-виховної діяльності та поза нею на міжкультурному рівні), е) пізнавальні (здійснювати дослідницьку діяльність).

Іншомовна комунікація, безперечно, розширює професійне спілкування, оскільки залучає порозуміння не тільки на рівні мовних знаків, а й за допомогою культурних кодів і традицій, властивих тій чи іншій спільноті чи нації. На думку Л. Масляк, іноземна мова як навчальна дисципліна та як засіб

іншомовної комунікації є інструментом полікультурного розвитку особистості, яка навчається, а також сприяє усвідомленню себе як культурно-історичного суб'єкта. Сутнісні аспекти іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації полягають 1) у сприйнятті історії людства і свого народу в розвитку, відчутті відповідальності за свої вчинки, за свій народ, країну, майбутнє цивілізації, 2) в усвідомленні необхідності міжкультурного співробітництва народів у вирішенні глобальних проблем людської цивілізації, 3) у визнанні цивільних, культурних, мовних прав людства, прагненні до політичних свобод, виявленні готовності та здатності до співробітництва з іншими людьми у відродженні ідеалів гуманізму, в гармонізації взаємин людини, природи й суспільства, 4) у здатності виконувати роль суб'єкта в діалозі культур.

Попередній аналіз та багаторічний досвід викладання іноземної мови у педагогічному виші дає підстави окреслити коло текстів, що справляють безпосередній вплив на соціалізацію майбутніх педагогів у процесі міжкультурної комунікації в умовах сучасного освітнього простору, до таких текстів можемо віднести *метафоричні тексти*, *тексти мережі Інтернет*, *тексти коміксів* (умовно можна позначити цю групу як тексти „ ближчого ”, менш віддаленого у часі впливу з огляду на частоту звернення до них сучасної молоді та швидкість доступу до них), а також *прагматичні тексти* (інформаційні, рекламні тексти із повсякденного життя, звичаїв, традицій), *тексти-тезауруси*, *гіпертексти* (бібліографічні й довідкові тексти), *лінгвокраїнознавчі тексти* (цю групу умовно можна вважати текстами «дальшого», більш віддаленого у часі впливу з огляду на вказані вище критерії). Розглянемо у межах цієї розвідки тексти першої групи, окресливши основні їх соціалізуючі можливості.

Метафоричний текст. Особливу роль у соціалізації студентів відіграють тексти, яким властива така ознака як метафоричність. Людина пізнає світ, використовуючи правила логіки й абстрактні принципи, а про соціум дізнається через метафоричні історії (казки, міфи, притчі тощо): через ці переповідки людина вбирає специфічну інтерпретацію подій і досвіду, інтегрується в

культуру. Метафоричний текст, оскільки є динамічним, особистісним та спонукає до дії, приділяє особливу увагу моральній оцінці стосунків людини в суспільстві і її поведінці, а також значенню суспільної думки як основного регулятора моральних взаємин і вчинків особистості. Метафори завжди проникають до несвідомого, активізуючи потенційні можливості людини і є не жорсткою директивою, розпорядженням, а лише нагадують, натякають, спрямовують, наставляють. Метафора і сприймається не за засобами висновків і умовиводів, а безпосередньо, чуттєво, образно.

Застосування метафоричних творів, що містять основу модельованих соціальних взаємин, сприяє самореалізації студентів, запобігає конфліктам, які можуть виникати у різноманітних видах життєдіяльності, сприяє виявленню відхилень від нормативної поведінки, соціалізації, тобто допомагає включенню до системи суспільних взаємин, засвоєнню норм співжиття людей [2].

Тексти мережі Інтернет (інтернет-тексти). Соціальні комунікації сьогодні відіграють надзвичайно важливу роль у житті сучасної молоді, даючи їй змогу повністю відчувати себе частиною світової спільноти. Інтернет надає можливість доступу до різноманітних інформаційних текстів, що стосуються як окремих персоналій, так і загалом інформаційного потоку, подій у світі. Будучи найбільшою комунікаційною надбудовою за всю історію людства, інтернет надає унікальну можливість створення у соціальних мережах власного іміджу за віковими, гендерними, статусними чи будь-якими іншими критеріями. Можливість створити свій унікальний акаунт та наповнити його власними текстами чи текстами, які б відображали характер, уподобання, життєву ідеологію власника сторінки, розкриваючи його як соціальну одиницю, включену до різноманітних соціальних взаємин, допомагає знаходити друзів та за допомогою зворотного зв'язку спілкуватися з ними, створювати окремі спільноти та вирішувати нагальні для такої групи проблеми [3, с. 350].

Тексти коміксів. Як лінгвосоціокультурний компонент, що відображає культуру народу, його узвичаєну поведінку, традиції, звичаї, можемо розглядати також тексти коміксів, які є для багатьох одним із привабливих

видів читання і з огляду на це часто з'являються на шпальтах газет і журналів, у рекламі тощо. Комікс, що є різновидом креолізованого тексту, передає інформацію поєднанням вербальних і невербальних, образотворчих засобів, є лаконічною розповіддю, яка відображає соціальне життя суспільства. Сучасні комікси переважно втратили власне комічний характер, на зміну комізму прийшли комікси „жахів” про злочини і війни, а також псевдоісторичні комікси.

Для сучасного покоління джерелом інформації про відомих політиків і спортсменів, про історичні події, культурні й соціальні цінності суспільства комікси можуть ставати навіть частіше, ніж сторінки серйозних газет і журналів. Потреба наслідувати у суспільстві сильну і/чи силову рольову модель пояснює, наприклад, неабияку популярність Супермена чи Бетмена, зміцнення позицій країн Азії на світовій політичній арені спричиняється, скажімо, до захоплення аніме. Звісно, основні ідеї коміксів змінюються залежно від руху настроїв у суспільстві: від віри в „американську мрію” та ідею доброти, кмітливості й дивовижної уяви, що перемагають агресію і фізичну силу, до „побутових” коміксів, що мають сатиричне забарвлення і відображають повсякдення героїв і сімейні чи гендерні стереотипи. З огляду на необхідність витратити порівняно невеликі зусилля для їх розуміння та розмаїття жанрів (пригодницькі, політичні, „світські”, мелодрами тощо), комікси стають потужним ідеологічним засобом соціалізації студентської молоді.

Отже, текст є потужним інструментом соціалізації майбутніх педагогів у процесі міжкультурної комунікації у світлі полікультурної освіти. Викладаючи іноземну мову майбутнім педагогам, необхідно вчити їх свідомо й розважливо ставитися до добору текстів для читання, критично сприймати представлену інформацію, аналізувати наявні в текстах символи, культури, стереотипи тощо та усвідомлювати їх можливий вплив на формування інтеркультури особистості та шляхи продуктивної інтеграції до світобачення особистості.

До перспектив дослідження відносимо аналіз впливу на соціалізацію майбутніх педагогів прагматичні тексти, тексти-тезаурусів,

лінгвокраїнознавчих текстів, а також експериментальне дослідження частки їх впливу та розробку докладних рекомендацій щодо використання окресленого кола текстів у формуванні професійної компетентності учителів з метою їх ефективної соціалізації.

Література

1. **Ковальчук Г.** Формування професійних педагогічних умінь у студентів – майбутніх викладачів економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. „Теорія і методика професійної освіти” / Ковальчук Галина Олександрівна. – К., 1999. – 18с.
2. **Притчи**, сказки, метафори в розвитку ребенка. – СПб. : Речь, 2006. – 296 с.
3. **Соколов А.** Общая теория социальной коммуникации/ А. Соколов. – СПб. : Михайлов, 2002. – 461с.
4. **Шумовецька С.** Формування мовної культури особистості у військовому вузі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 20.02.02. „ Військова педагогіка та психологія” / Шумовецька Світлана Павлівна. – Хмельницький, 1999. – 18 с.

Iaburova O.

Text as the means of future teachers` socialization

The article reveals the questions of studying and analyzing the text as the means of future teachers` socialization according to the modern conception of polycultural education.

Among the main means of intercultural communication alongside with the traditional language aspect (text, verbal or written), the way of expressing emotions, transmitting information, gestures, mimic (mimicry), customs, traditions, beliefs is defined. Great attention is also focused on the role of the student youth socialization by means of foreign communication, namely through the text, in the context of innovative models and technologies of personal development in the process of sociocultural and leisure activity in a society.

It is pointed out that there is a necessity to transmit students from the passive position in which the person is not regarded as a „ creator ” who makes, develops and masters his or her skills to the position of the subject of academic and professional activity.

One of the main tasks of the article is to touch upon the texts which strongly influence future teachers' socialization in the process of intercultural communication in terms of modern educational area.

Metaphorical texts, Internet texts, comics, pragmatic texts (informative, advertising, everyday), thesauruses (bibliographical, reference), country-studies texts present the group under consideration.

It is summarized that there is a necessity to choose the texts for reading carefully and attentively, regard the given information in a critical way, analyze possible symbols, stereotypes presented in the texts and understand clearly their influence on the process of forming intercultural personality and the ways of productive integration in the personality's world view.

Key words: text, socialization, communication, competence.

Відомості про автора

Ябурова Олена Володимирівна – старший викладач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”. Коло наукових інтересів: новітні технології в системі формування комунікативної компетенції майбутніх учителів англійської мови в початкових класах.

Стаття надійшла до редакції 30.11.12

Прийнято до друку 26.04.13